

dinastiji Obrenovića oni viđahu samo sredstvo za celj, garanciju slobode. Oni upravo napisaše onaj dvojni deviz na zastavi Sv. andrejske skupštine. „Narodna dinastija i narodna sloboda“, rekoše liberalci, u tome leži spasenje srpstva. To isto povtoreše lične pristalice Obrenovića, imajući u vidu poglavito prvu polovinu deviza, a smatrajući drugu kao slučajno nešto što uzgredno ide uz dinastiju. To isto povtore i ostala gomila, verujući da joj u toj jednoj frazi leži oslobođenje od sviju muka.

Sv. andrejska skupština donese zaista zaključke koji bi ujamčili narodu slobodu i napredak — da su se ostvarili. Ali imade li skupština i srpski narod kakva god jamstva da će se ta načela zaista ostvariti? Nikakva. Liberalci behu načinili račun bez krčmara. Oni ne saznavahu dobro kakva je sila birokracija koju oni željahu da sruše. S druge strane, sredstvo koje oni htedoše da upotrebe protiv birokracije — „narodna dinastija“ — beše samo za to zgodno da još većma utvrdi vlast iste birokracije. Da se razumemo.

Birokratska partaja imadaše u to vreme faktičnu vlast u Srbiji. Da ne navodim mnogo dokaza, to pokazuje odmah samo Namesništvo, koje izabra Sv. andrejska skupština za vreme „međucarstvija“^[1] (i ja jako sumnjam da bi se i mogla oboriti vlada Karađorđevića da to samo nije išlo u račun glavnim predstavnicima tadašnje birokracije, i nadam se da će bespristrasna istorija opravdati moju sumnju). Ta partaja — koja svoja načela bese pocrpela iz doktrina nazadnjačke Evrope, koja ne priznaje da je država društvo organizovano za postizanje celji ličnosti, već koja smatra državu kao „moralno telo“ sastavljeno od vladara, policije, financije, jurisdikcije, žandarmerije, špijunstva, itd., itd., tj. od celog aparata kojim se „vrši vlast“ u suvremenoj despotskoj Evropi; partaja koja deli narod na dve klase: onu što upravlja, koja je sveta i nepogrešima i koja nema nikakve celji u životu no da trči po lestvicama intriga, podlog ponižavanja i služenja dok se ne dočepa „najvišeg mesta“ gde se uživaju sva blaga; i na drugu čast, kojom se upravlja, koja ima samo dužnosti: da plaća poreze, da snosi kuluke i vuče batine i koja mora da smatra kao najveću sreću ako joj se dozvoli da umre za „svog gospodara“. Ta partaja, po samom svom položaju, beše organizovana kao jedno celo, ona bese prekrilila svu Srbiju svojom mrežom. Uzajamni interes vezivao je za zajedničku odbranu protiv svakog napada na postojeće stanje. Osim toga, „vršeći vlast“ za toliko godina, ona je imala autoriteta u narodu, to jest, narod je bio naviknut da je sluša i da je se boji. „Može mu se, u vlasti mu je“, „Ne